

การสำรวจความรู้ด้านยาและการปฏิบัติตัวในการใช้ยารักษาตนเองของนิสิตชั้นปีที่ 1

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

ปริญดา ไอสุรย์พิศาลกุล^{1*}, นัตรวดี กฤษณพันธุ์²

Received: 30 May 2013

Accepted: 13 March 2014

บทคัดย่อ

บทนำ: การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาระดับของความรู้ด้านยา และการปฏิบัติตัวในการใช้ยารักษาตนเองของนิสิตชั้นปีที่ 1 มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ **วิธีดำเนินการวิจัย:** ประชากรคือนิสิตระดับปริญญาตรีชั้นปีที่ 1 ประจำปีการศึกษา 2555 จำนวน 4,495 คน จาก 17 คณะวิชา กลุ่มตัวอย่างได้จากการสุ่มแบบกลุ่ม ทำการสำรวจแบบภาคตัดขวาง โดยให้กลุ่มตัวอย่างตอบแบบสอบถามด้วยตนเอง แบบสอบถามประกอบด้วยแบบประเมินความรู้ด้านยาจำนวน 20 ข้อที่เป็นการเลือกตอบถูกหรือผิด และประเมินการปฏิบัติตัวจำนวน 11 ข้อที่เป็น 5-point rating scale วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติเชิงพรรณนา และการทดสอบค่าที (t-test) **ผลการวิจัย:** จากกลุ่มตัวอย่างจำนวน 1,517 คน มีผู้ตอบแบบสอบถามกลับจำนวน 1,162 คน (ร้อยละ 76.6) กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ศึกษาในสาขาที่ไม่ใช่วิทยาศาสตร์สุขภาพ 788 คน (ร้อยละ 67.8) โดยโรคหรืออาการที่ใช้ยารักษาตนเองมากที่สุด ได้แก่ ปวดศีรษะ (ร้อยละ 40.0) เป็นไข้ (ร้อยละ 19.7) เป็นหวัด (ร้อยละ 19.4) สำหรับความรู้ด้านยา พบว่ากลุ่มตัวอย่างมีคะแนนเฉลี่ย 12.55 ± 2.86 จากคะแนนเต็ม 20 คะแนน แสดงว่ามีระดับความรู้ในระดับปานกลาง ข้อคำถามที่ตอบถูกน้อยที่สุดคือ “การที่แพทย์สั่งจ่ายยาลดกรดร่วมกับยาประเภทอื่นๆ จะช่วยลดอาการแสบร้อนในช่องท้องได้” (ร้อยละ 13.0) สำหรับการปฏิบัติตัวในการใช้ยารักษาตนเอง พบว่า กลุ่มตัวอย่างที่เรียนในสาขาวิทยาศาสตร์สุขภาพมีคะแนนการปฏิบัติตัวในการใช้ยารักษาตนเองด้านการใช้อย่างสมเหตุผลมากกว่านิสิตที่ไม่ใช่สาขาวิทยาศาสตร์สุขภาพอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 **สรุปผลการวิจัย:** การศึกษานี้แสดงให้เห็นว่ากลุ่มตัวอย่างมีความรู้และการปฏิบัติตัวในการใช้ยารักษาตนเองอยู่ในระดับปานกลางและมีความจำเป็นต้องพัฒนาความรู้และการปฏิบัติตัวบางประเด็น ผลการศึกษานี้เป็นประโยชน์ต่อมหาวิทยาลัยในการใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการจัดการเรียนการสอนระดับปริญญาตรีเพื่อให้นิสิตมีความรู้พื้นฐานที่ถูกต้องในการใช้ยาต่อไป

คำสำคัญ : ความรู้ การปฏิบัติตัว การใช้ยารักษาตนเอง

วารสารเภสัชศาสตร์อีสาน 2557; 10(1): 42-55

¹ ปร.ด. อาจารย์ สาขาเภสัชกรรมสังคมและการบริหารเภสัชกรรม คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ องครักษ์ นครนายก

² ปร.ด. อาจารย์ สาขาชีวเภสัชศาสตร์ คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ องครักษ์ นครนายก

* ติดต่อผู้พิมพ์: ปริญดา ไอสุรย์พิศาลกุล คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ Email: parinda.ais@gmail.com

A Survey of Medication Knowledge and Self-medication Practices among First-Year Students at Srinakharinwirot University

Parinda Aisoonphisarnkul^{1*}, Chutwadee Krisanapun²

Abstract

Introduction: This study aimed to determine the medication knowledge and practices toward self-medication of the first year students at Srinakharinwirot University. **Methods:** 4,495 students in 17 faculties were sampled by clustered random sampling. A cross-sectional survey was conducted and self-administered questionnaire were used in this study. The questionnaires comprised of 20 true/false questions to evaluate medication knowledge, and other 11 questions in a 5-point rating scale for self-medication practices. A descriptive statistics and t-test were used for data analysis. **Results:** A total of 1,162 subjects completed the survey questionnaire with a response rate of 76.6%. The majority of the respondents were non-health sciences students (67.8%). Most common symptoms for which the students self-medicated were headache (40.0%), fever (19.7%), and common cold (19.4%). The average score of medication knowledge was 12.55 ± 2.86 out of 20. This score indicated that the students had medication knowledge in the moderate level. Based on the survey, the question that students gave the fewest correct answers was "Prescribing antacids with other medicines because they can reduce the gastric irritation" (13%). For self-medication practices, health science students had higher score in rational use of medicine than non-health science students with the statistical significance ($p < 0.05$). **Conclusion:** The results of this study revealed that knowledge and practices in self-medication of students were in the moderate level. They need to be improved. The university should apply this data for designing courses or activities to improve medication knowledge and valid self-medication practices for students.

Keywords: Knowledge, Practice, Self-medication

IJPS 2014; 10(1): 42-55

¹ Ph.D., Lecturer, Social and Administrative Pharmacy, Faculty of Pharmacy, Srinakharinwirot University, Thailand

² Ph.D., Lecturer, Biopharmacy, Faculty of Pharmacy, Srinakharinwirot University, Thailand

* **Corresponding author:** Parinda Aisoonphisarnkul Faculty of Pharmacy, Srinakharinwirot University, Thailand

Email: parinda.ais@gmail.com Tel: +66 2649 5000 Fax: +66 3739 5096

บทนำ

การใช้ยารักษาตนเอง (self-medication) เป็นพฤติกรรมที่พบได้บ่อยในประชากรไทย โดยเฉพาะในการรักษาโรคหรืออาการที่ไม่รุนแรง เช่น การซื้อยาแก้ปวดจากร้านยา เป็นต้น การใช้ยารักษาตนเองหมายถึงการตัดสินใจเลือกชนิดของยา วิธีการใช้ยา รวมทั้ง

วิธีปฏิบัติตัวระหว่างใช้ยานั้นๆ โดยขึ้นกับความรู้และทัศนคติของผู้ป่วยเองทั้งหมด (James *et al.*, 2006) จากรายงานการวิจัยและพัฒนาระบบเพื่อการจัดทำบัญชีรายจ่ายยาแห่งชาติ พบว่ามูลค่าการบริโภคยาในปี พ.ศ. 2553 ในราคาผู้บริโภครวมเท่ากับ 144,570,906,916 บาท เป็นการบริโภคยาผ่านร้านยาเป็นสัดส่วนประมาณ 3 ใน

10 ส่วนของมูลค่าการบริโภคยาทั้งหมด (Kessomboon *et al.*, 2012) ทั้งนี้มีข้อมูลว่าการบริโภคยาของคนไทย ภายใต้การตัดสินใจหรือคำแนะนำจากผู้ประกอบวิชาชีพ ประมาณ 2 ใน 3 และบริโภคโดยการตัดสินใจด้วยตัวผู้ บริโภคเองโดยอาศัยคำแนะนำจากญาติ เพื่อน หรือการ โฆษณาประมาณ 1 ใน 3 โดยมีแนวโน้มที่จะบริโภคผ่าน การตัดสินใจและแนะนำจากผู้ประกอบวิชาชีพมากขึ้นเรื่อยๆ (Tantian, 2009)

จากการวิจัยทั้งในและต่างประเทศที่ศึกษา ถึงการใช้ยารักษาตนเองของประชาชน (Hsiao *et al.*, 2006; James *et al.*, 2005; Sirirassamee, 1997; Suwan, 2006) พบว่ามีปัญหาหลายประการที่เกิดจากการใช้ ยา ได้แก่ การใช้ยาปฏิชีวนะไม่ครบตามขนาดของการ รักษา การใช้ยาเกินความจำเป็น การขาดความรู้ความ เข้าใจเกี่ยวกับผลข้างเคียงของยา ความเข้าใจผิดเกี่ยว กับสรรพคุณของยา เป็นต้น ปัญหาดังกล่าวส่งผลให้เกิด การสูญเสียทรัพยากร ผลกระทบต่อระบบนิเวศของเชื้อ หรือแม้กระทั่งอาการไม่พึงประสงค์จากการใช้ นอกจากนี้ มีผลการศึกษาของ (Hsiao *et al.*, 2006) ที่สะท้อน ให้เห็นว่าถึงแม้ในวิทยาลัยของประเทศใดวันจะมีทัศนคติในเชิงบวกต่อการรับคำปรึกษาด้านยาจาก บุคลากรทางการแพทย์ แต่นิสิตขาดความรู้ในการใช้ยา รักษาตัวเองอย่างปลอดภัย ส่งผลต่อการปฏิบัติตัวใน การใช้ยารักษาตัวเองที่อาจไม่ถูกต้อง ท้ายที่สุดอาจมีผล เป็นอันตรายแก่ผู้ใช้ยาได้ ซึ่งสาเหตุของปัญหาที่เกิดจาก การใช้ยารักษาตนเองมีได้หลายประการ เช่น อิทธิพล ของการโฆษณา ความเชื่อหรือความรู้ที่ไม่ถูกต้องใน การใช้ยารักษาตนเอง เป็นต้น อย่างไรก็ตาม มีบางการ ศึกษา (James *et al.*, 2006) กล่าวถึงประโยชน์ของการ ใช้ยารักษาตนเอง ได้แก่ การประหยัดเวลาในการไม่ต้อง รอเข้าพบแพทย์ ประหยัดค่าใช้จ่าย และสะดวก จะเห็น ได้ว่าการใช้ยารักษาตนเองได้อย่างถูกต้องและปลอดภัย ผู้บริโภคควรมีความรู้เรื่องโรคและการใช้ยาที่ถูกต้อง และเพียงพอที่จะตัดสินใจพิจารณาใช้ยาได้ด้วยตนเอง แต่พบว่าประชาชนจำนวนไม่น้อยที่ยังขาดความรู้ความ เข้าใจในการใช้ยารักษาตนเอง เช่น การขาดความรู้เรื่อง

การใช้ยาระบายอย่างถูกต้อง (Keeratipaiboon and Santiyanon, 2008) การขาดความรู้ในเรื่องการใช้ยา ปฏิชีวนะ (Sirirassamee, 1997) เป็นต้น

การใช้ยารักษาตนเองของประชาชนพบว่ามีการศึกษาในกลุ่มประชากรหลายกลุ่ม โดยประชากร กลุ่มหนึ่งที่มีความน่าสนใจเข้าไปศึกษาเรื่องการใช้ ยารักษาตนเองคือนิสิต เนื่องจากการเพิ่มขึ้นของการ โฆษณาด้านยาโดยตรงต่อผู้บริโภคทั้งทางสื่อโทรทัศน์ หรือทางสื่อสารออนไลน์ประเภทต่างๆ ซึ่งมีทั้งการ โฆษณายา วิตามิน รวมทั้งอาหารเสริม นอกจากนี้ยัง พบปัญหาการใช้ยารักษาตนเองของนิสิตที่ไม่เหมาะสม หรือปัญหาการใช้ยาเกินขนาด เช่น การรับประทานยา ปฏิชีวนะโดยไม่มียาข้อบ่งชี้ที่จำเป็น การรับประทานยา ระบายเพื่อลดความอ้วน เป็นต้น ดังนั้นการศึกษากา รใช้ยาในการรักษาตนเองของนิสิตจึงมีความสำคัญ เพื่อ ให้ได้ทราบข้อมูลจากการปฏิบัติตัวในการใช้ยาของ นิสิต การศึกษาในครั้งนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา (1) ระดับของความรู้ และการปฏิบัติตัวในการใช้ยารักษา ตนเองของนิสิตชั้นปีที่ 1 และ (2) เปรียบเทียบความรู้ การปฏิบัติตัวในการใช้ยารักษาตนเองของนิสิตชั้นปีที่ 1 ระหว่างนิสิต สาขาวิทยาศาสตร์สุขภาพและสาขาที่ไม่ใช่ วิทยาศาสตร์สุขภาพ โดยมีสมมติฐานการวิจัยว่าความรู้ และการปฏิบัติตัวในการใช้ยารักษาตนเองของนิสิตระดับ ปริญญาตรีชั้นปีที่ 1 ของนิสิตที่เรียนสาขาวิทยาศาสตร์ สุขภาพและนิสิตที่เรียนในสาขาที่ไม่ใช่วิทยาศาสตร์ สุขภาพมีความแตกต่างกัน ซึ่งผลการศึกษาที่ได้จะนำ มาเป็นข้อมูลพื้นฐานเพื่อหาแนวทาง หรือวิธีแก้ปัญหา การใช้ยารักษาตนเองที่ไม่เหมาะสมของนิสิต รวมทั้ง ข้อมูลที่ได้จะเป็นประโยชน์ต่อการจัดการเรียนการสอน ในระดับปริญญาตรี เพื่อให้บัณฑิตที่จบการศึกษามีความ รู้พื้นฐานที่ถูกต้องในการใช้ยาต่อไป

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงสำรวจแบบภาคตัดขวาง (Cross-sectional study) โดยใช้แบบสอบถาม ให้ กลุ่มตัวอย่างตอบแบบสอบถามด้วยตนเอง ประชากร

คือ นิสิตระดับปริญญาตรีชั้นปีที่ 1 ที่กำลังศึกษาในมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประจำปีการศึกษา 2555 จำนวน 4,495 คน เป็นเพศชาย 1,611 และเป็นเพศหญิง 2,884 คน จาก 17 คณะวิชา เหตุผลที่ศึกษาจากนิสิตชั้นปีที่ 1 เนื่องจากนิสิตเข้ามาศึกษาในคณะต่างๆ ในระยะเริ่มต้น ดังนั้นนิสิตจะยังไม่ได้รับการเรียนการสอนด้านการใช้ยาเพื่อรักษาตนเองในมหาวิทยาลัย ซึ่งอาจมีผลต่อระดับความรู้ด้านการใช้ยารักษาตนเองของนิสิต การสุ่มตัวอย่างแบบกลุ่ม (clustered random sampling) จากนิสิตชั้นปีที่ 1 ที่เรียนวิชา SWU 151 การศึกษาทั่วไปเพื่อพัฒนามนุษย์ ในภาคการศึกษาที่ 1 ปีการศึกษา 2555 โดยวิชา SWU 151 มีจำนวน 46 ตอน โดยแต่ละตอนมีจำนวนนิสิตโดยเฉลี่ย 100 คน ทำการสุ่มกลุ่มนิสิตที่เรียนวิชา SWU 151 ด้วยวิธีจับฉลากได้กลุ่มนิสิตจำนวน 15 ตอน ผู้วิจัยดำเนินการเก็บข้อมูลโดยแจกแบบสอบถามให้นิสิตทุกคนที่เรียนในตอนที่ได้จากการสุ่มนั้นๆ ได้จำนวนกลุ่มตัวอย่างจำนวน 1,517 คน จาก 13 คณะวิชา จากนั้นผู้วิจัยแบ่งกลุ่มตัวอย่างออกเป็น 2 กลุ่มสาขาวิชา คือ ก. สาขาวิทยาศาสตร์สุขภาพ (ประกอบด้วยคณะแพทยศาสตร์ ทันตแพทยศาสตร์ เกษตรศาสตร์ พยาบาลศาสตร์ และ สหเวชศาสตร์) และ ข. สาขาอื่นๆ ที่ไม่ใช่วิทยาศาสตร์สุขภาพ (ประกอบด้วยคณะมนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ ศึกษาศาสตร์ ศิลปกรรมศาสตร์ วิทยาลัยนวัตกรรมการสื่อสารสังคม วิศวกรรมศาสตร์ วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีวิศวกรรมผลิตภัณฑ์เกษตร) การเก็บรวบรวมข้อมูลในการศึกษาค้างนี้ดำเนินการโดยใช้แบบสอบถามที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้น โดยมีแบบสอบถามที่ใช้ในการศึกษาของ Hsiao et al. (2006) และ Suwan (2006) เรื่องการใช้ยารักษาตนเองของนิสิต เป็นต้นแบบในการพัฒนา (Hsiao et al., 2006 and Suwan, 2006) แบบสอบถามประกอบด้วย 4 ส่วน คือ ส่วนที่ 1 เป็น ข้อมูลทั่วไปของนิสิต โรคหรืออาการที่ใช้ยารักษาตนเอง แหล่งที่ซื้อหรือได้รับยารักษาตนเอง ส่วนที่ 2 ความรู้และความเข้าใจต่อการใช้ยารักษาตนเอง ซึ่งในการศึกษานี้หมายถึง ความสามารถในการจดจำและเข้าใจข้อมูลที่สำคัญเกี่ยวกับการใช้ยารักษาตนเอง

ของนิสิต ใน 4 ประเด็น ได้แก่ 1) สรรพคุณของยา 2) วิธีการรับประทานยา 3) การเก็บรักษายา 4) อาการข้างเคียงของยา วัดโดยใช้แบบวัดความรู้แบบถูกหรือผิด จำนวน 20 ข้อ โดยให้คะแนนตอบ “ถูก” เท่ากับ 1 คะแนน ตอบ “ผิด” และ “ไม่แน่ใจ” เท่ากับ 0 คะแนน คะแนนรวมมีค่าระหว่าง 0 ถึง 20 แบ่งคะแนนความรู้เป็น 3 ระดับ คือ ต่ำ (0-6) ปานกลาง (7-13) และสูง (14-20) ส่วนที่ 3 การปฏิบัติตัวในการใช้ยารักษาตนเอง ประกอบด้วย การปฏิบัติตัวในการใช้ยารักษาตนเองใน 3 ด้าน คือ ด้านการดูแลตนเองเมื่อเจ็บป่วย ด้านการใช้ยาอย่างสมเหตุผล ด้านการรับคำปรึกษาการใช้ยาจากเภสัชกร การวัดทำโดยให้ผู้ตอบระบุระดับความถี่ในการปฏิบัติตัวในการใช้ยารักษาตนเอง โดยใช้มาตรวัดแบบประเมินค่า 5 ระดับ (5-point rating scale) ได้แก่ 1- ปฏิบัติน้อยที่สุดจนถึง 5-ปฏิบัติมากที่สุด จำนวน 11 ข้อ โดยข้อคำถามในข้อ 4-7 และข้อ 9 เป็นข้อความเชิงลบ การคำนวณคะแนนรวมจะให้คะแนนกลับกันสำหรับข้อความเชิงลบทุกข้อ โดยคะแนนรวมที่เป็นคะแนนดิบได้แปลงให้เป็นร้อยละ หลังจากนั้นแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม ดังนี้ (1) กลุ่มที่มีคะแนนรวมการปฏิบัติตัวในการรักษาตนเองในระดับต่ำ คือ คะแนนรวมต่ำกว่าร้อยละ 50 (2) กลุ่มที่มีคะแนนรวมการปฏิบัติตัวในการรักษาตนเองในระดับปานกลาง คือ คะแนนรวมอยู่ระหว่างร้อยละ 50 ถึงร้อยละ 80 (3) กลุ่มที่มีคะแนนรวมการปฏิบัติตัวในการรักษาตนเองในระดับสูง คือ คะแนนรวมสูงกว่าร้อยละ 80 ส่วนที่ 4 หลักสูตรและการฝึกอบรมที่เกี่ยวข้องกับการใช้ยารักษาตนเอง

ในการตรวจสอบคุณภาพของแบบสอบถามได้ตรวจสอบความตรงตามเนื้อหา (content validity) โดยนำแบบสอบถามที่พัฒนาขึ้นจากการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องให้ผู้เชี่ยวชาญ 3 ท่าน เพื่อตรวจสอบความถูกต้องครอบคลุมของเนื้อหา แล้วปรับปรุงแก้ไขตามข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญ จากนั้นนำไปทดสอบการสื่อความหมายในกลุ่มนิสิตชั้นปีที่ 1 มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ จำนวน 5 ราย และทดลองใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง

นิสิตชั้นปีที่ 1 มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ 122 คน เพื่อประเมินความเชื่อมั่นภายใน (internal consistency reliability) ที่วัดจากค่าสัมประสิทธิ์อัลฟาครอนบัก (Cronbach's alpha coefficient) ผลจากการทดลองใช้แบบสอบถามคือ ได้มีการเพิ่มข้อคำถามในเรื่องของความรู้ด้านการใช้ยา และการปฏิบัติตัวในการใช้ยารักษาตนเอง โดยพบว่าดัชนีความยากง่าย (difficulty index) ของข้อคำถามในส่วนความรู้เกี่ยวกับการใช้ยารักษาตนเองมีค่าตั้งแต่ 0.132–0.933 ส่วนความเชื่อมั่นภายใน (internal consistency reliability) ของ แบบสอบถามในการปฏิบัติตัวการใช้ยารักษาตนเองอยู่ในระดับที่ยอมรับได้ โดยค่าสัมประสิทธิ์อัลฟาของครอนบัก (Cronbach's alpha coefficient) มีค่า 0.675

การวิเคราะห์ทางสถิติ

ข้อมูลพื้นฐานของกลุ่มตัวอย่างและตัวแปรที่ศึกษาจะถูกนำมาประมวลเบื้องต้นด้วยสถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ส่วนการเปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยคะแนนความรู้ และการปฏิบัติตัวในการใช้ยารักษาตนเองของนิสิตชั้นปีที่ 1 ตามตัวแปรสาขาที่นิสิตเรียน โดยการทดสอบค่าที (t-test) ที่ระดับนัยสำคัญ 0.05 การศึกษานี้ผ่านการพิจารณาโดยคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ พิจารณานุมัติเมื่อวันที่ 5 กันยายน 2555

ผลการวิจัย

1. ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม และข้อมูลทั่วไปในการใช้ยารักษาตนเอง

จากการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยแบบสอบถามในกลุ่มนิสิตชั้นปีที่ 1 มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ จำนวน 1,517 คน ได้รับการตอบกลับ รวม 1,162 คน (ร้อยละ 76.6) ผลการวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานพบว่า กลุ่มตัวอย่างมีอายุเฉลี่ย 18.52±0.78 ปี โดยมีอายุระหว่าง 15-26 ปี กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง 784 คน

(ร้อยละ 67.5) สำหรับในสาขาวิทยาศาสตร์สุขภาพพบว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่กำลังศึกษาในคณะพยาบาลศาสตร์ (ร้อยละ 28.3) รองลงมาคือคณะแพทยศาสตร์ (ร้อยละ 20.9) ส่วนในสาขาที่ไม่ใช่สาขาวิทยาศาสตร์สุขภาพ พบว่ากลุ่มตัวอย่างศึกษาอยู่คณะวิทยาศาสตร์มากที่สุด (ร้อยละ 22.6) รองลงมาคือคณะสังคมศาสตร์ (ร้อยละ 16.8) และวิศวกรรมศาสตร์ (ร้อยละ 15.9) ตามลำดับนิสิตส่วนใหญ่ไม่มีญาติ พี่น้องที่ทำงานหรือศึกษาในสาขาวิทยาศาสตร์สุขภาพ (ร้อยละ 67.5) (ตารางที่ 1)

ตารางที่ 1 ข้อมูลพื้นฐานของผู้ตอบแบบสอบถาม (n= 1,162)

ข้อมูล	จำนวนคน (ร้อยละ)
เพศ ชาย	378 (32.5)
หญิง	784 (67.5)
อายุ (ช่วงอายุ 15-26 ปี) (Mean ± SD)	18.52±0.78
คณะวิชา	
สาขาวิทยาศาสตร์สุขภาพ	374 (100.0)
พยาบาลศาสตร์	106 (28.3)
แพทยศาสตร์	78 (20.9)
ทันตแพทยศาสตร์	55 (14.7)
เภสัชศาสตร์	57 (15.2)
สหเวชศาสตร์	78 (20.9)
สาขาที่ไม่ใช่วิทยาศาสตร์สุขภาพ	788 (100.0)
มนุษยศาสตร์	119 (15.1)
สังคมศาสตร์	132 (16.8)
ศึกษาศาสตร์	18 (2.3)
ศิลปกรรมศาสตร์	72 (9.1)
วิทยาลัยนวัตกรรมการสื่อสารสังคม	75 (9.5)
วิศวกรรมศาสตร์	125 (15.9)
วิทยาศาสตร์	178 (22.6)
เทคโนโลยีนวัตกรรมการผลิตภัณฑ์เกษตร	69 (8.8)
มีครอบครัวทำงานหรือศึกษาในสาขาวิทยาศาสตร์สุขภาพ	
มี	378 (32.5)
ไม่มี	784 (67.5)

สำหรับข้อคำถามเกี่ยวกับประสบการณ์ในการใช้ยารักษาตนเองพบว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ (ร้อยละ 97.8) มีประสบการณ์ในการใช้ยารักษาตนเอง โดยพบว่า สถานที่หรือแหล่งที่นิสิตซื้อหรือได้รับยาที่ใช้รักษาตนเองมากที่สุดคือร้านยา โดยการเรียกชื่อยาเอง (ร้อยละ 69.7) และจากครอบครัวหรือเพื่อนให้มา (ร้อยละ 39.9) ส่วนเหตุผลของการใช้ยารักษาตนเอง กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ระบุว่าเนื่องจากมีอาการเจ็บป่วยเล็กน้อย (ร้อยละ 81.9) รองลงมาคืออาการเจ็บป่วยเหมือนกับอาการที่เป็นในอดีต (ร้อยละ 64.4) (ในตารางที่ 2) โรคหรืออาการที่กลุ่มตัวอย่างใช้ยารักษาตนเองมากที่สุด 3 อันดับแรก ได้แก่ ปวดศีรษะ (ร้อยละ 40.0) เป็นไข้ (ร้อยละ 19.7) เป็นหวัด (ร้อยละ 19.4) ตามลำดับ (ตารางที่ 3)

ตารางที่ 2 ร้อยละข้อมูลประสบการณ์ในการใช้ยารักษาตนเอง แหล่งที่ได้รับยาและเหตุผลที่เลือกใช้ยารักษาตนเองของนิสิตชั้นปีที่ 1 มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ (n=1,162)

ข้อมูล	จำนวนคน (ร้อยละ)
ประสบการณ์ในการใช้ยารักษาตนเอง	
มี	1,137 (97.8)
ไม่มี	25 (2.2)
แหล่งหรือสถานที่ที่นิสิตได้รับยาที่ใช้รักษาตนเอง	
ร้านยาโดยการเรียกชื่อยาเอง	809 (69.7)
ร้านสะดวกซื้อ เช่น ร้าน 7-eleven	362 (31.2)
ยาเก่าที่นิสิตเคยได้รับจากโรงพยาบาล	451 (38.8)
ครอบครัวหรือเพื่อนให้มา	463 (39.9)
อื่นๆ	112 (9.6)
เหตุผลที่นิสิตเลือกใช้ยารักษาตนเอง	
มีอาการเจ็บป่วยเหมือนที่เป็นในอดีต	748 (64.4)
มีอาการป่วยเล็กน้อย เช่น ปวดหัว	951 (81.9)
เป็นการประหยัดเวลา	321 (27.6)
เป็นการประหยัดเงิน	154 (13.3)
อื่นๆ	31 (2.7)

ตารางที่ 3 ลำดับความถี่ของโรคหรืออาการที่นิสิตใช้ยารักษาตนเองของนิสิตชั้นปีที่ 1 มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

โรคหรืออาการที่ใช้ยารักษาตนเอง	จำนวน (ร้อยละ)		
	ลำดับที่ 1 ^a	ลำดับที่ 2 ^b	ลำดับที่ 3 ^c
เป็นไข้	404 (36.8)	216 (19.7)	163 (14.8)
ปวดศีรษะ	440 (40.0)	298 (27.1)	94 (8.6)
เป็นหวัดมีน้ำมูก/คัดจมูก	66 (6.0)	175 (15.9)	213 (19.4)
เจ็บคอ	35 (3.2)	106 (9.6)	132 (12.0)
ไอ/มีเสมหะ	19 (1.7)	63 (5.7)	104 (9.5)
ปวดท้องกระเพาะ (gastric pain)	30 (2.7)	55 (5.0)	66 (6.0)
ปวดเมื่อยกล้ามเนื้อ	8 (0.7)	25 (2.3)	56 (5.1)
เป็นสิ่ว	20 (1.8)	16 (1.5)	32 (2.9)
ปวดประจำเดือน	36 (3.3)	78 (7.1)	91 (8.3)
ท้องเสีย	19 (1.7)	35 (3.2)	81 (7.4)
อาการแพ้/ผื่นคัน	20 (1.8)	31 (2.8)	60 (5.5)
อื่นๆ	2 (0.2)	1 (0.1)	6 (0.5)

^a n=1,099; ^b n= 1,099; ^c n=1,098

2. ความรู้เกี่ยวกับการใช้ยารักษาตนเองของนิสิตชั้นปีที่ 1

ความรู้เกี่ยวกับการใช้ยารักษาตนเองของนิสิตชั้นปีที่ 1 ผลการศึกษาพบว่า ในภาพรวมความรู้ในการใช้ยารักษาตนเองของกลุ่มตัวอย่างมีคะแนนเฉลี่ย 12.55 ± 2.86 ซึ่งอยู่ในระดับปานกลาง โดยพบว่ากลุ่มตัวอย่างสาขาวิทยาศาสตร์สุขภาพมีระดับคะแนนความรู้ในการใช้ยารักษาตนเองสูงกว่ากลุ่มตัวอย่างสาขาที่ไม่ใช่วิทยาศาสตร์สุขภาพอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 (ตารางที่ 5) เมื่อพิจารณาจำนวนและร้อยละของผู้ที่ตอบคำถามได้ถูกต้องเกี่ยวกับการใช้ยารักษาตนเองในแต่ละข้อ จะเห็นว่าร้อยละของผู้ตอบคำถามถูกมีช่วงระหว่าง ร้อยละ 13.2-93.3 โดยประเด็นที่กลุ่มตัวอย่างตอบถูกน้อยที่สุด ได้แก่ “การที่แพทย์สั่งจ่ายยาลดกรดร่วมกับยาประเภทอื่นๆ จะช่วยลดอาการแสบร้อนในช่องท้องได้” (ร้อยละ 13.2) “การเก็บรักษายาในรูปแบบ

ขี้ผึ้ง หรือเจลในตู้เย็นจะช่วยยืดวันหมดอายุของยาได้” (ร้อยละ 22.4) “เมื่อเปิดใช้ยาหยอดตาแล้วใช้ไม่หมดสามารถเก็บไว้ใช้ครั้งต่อไปได้จนกว่าจะถึงวันหมดอายุ” (ร้อยละ 28.7) “ยาแถมสลิฟที่ผสมยาปฏิชีวนะสามารถใช้ในการรักษาสิวได้ทุกชนิด” (ร้อยละ 29.6) และ “การรับประทานยาปฏิชีวนะควรรับประทานติดต่อกันอย่างน้อย 5 วัน” (ร้อยละ 49.5) สำหรับข้อความที่มีผู้ตอบถูกมากที่สุด ได้แก่ “เมื่อท่านเกิดอาการแพ้ยา ท่านต้องหยุดรับประทานยานั้นทันที” (ร้อยละ 93.3)

3. การปฏิบัติตัวในการใช้ยารักษาตนเองของนิสิตชั้นปีที่ 1

การปฏิบัติตัวการใช้ยารักษาตนเองของนิสิตชั้นปีที่ 1 ผลการศึกษาพบว่า กลุ่มตัวอย่างมีคะแนนเฉลี่ยการปฏิบัติตัวในการใช้ยารักษาตนเองโดยรวม จากคะแนนเต็ม 55 คะแนน เท่ากับ 42.43 ± 5.41 คิดเป็นร้อยละ 78 ซึ่งแสดงว่ากลุ่มตัวอย่างมีการปฏิบัติตัวในการใช้ยารักษาตนเองในระดับปานกลาง โดยข้อคำถามที่มีคะแนนการปฏิบัติตัวน้อยที่สุด ได้แก่ “ท่าน

จะเพิ่มขนาดของการรับประทานยามากกว่าที่แพทย์สั่งเพื่อให้หายเร็วขึ้น” (คะแนนเฉลี่ย = 1.55 ± 0.95) “ท่านให้ยาที่ได้รับจากสถานพยาบาล แก่ผู้อื่นที่ป่วยเป็นโรคเดียวกับท่าน” (คะแนนเฉลี่ย = 2.17 ± 1.07) และ “ท่านจะลองใช้ยาที่เพื่อนของท่านแนะนำเมื่อท่านไม่สบาย” (คะแนนเฉลี่ย = 2.22 ± 1.01) ตามลำดับ ข้อคำถามที่มีคะแนนการปฏิบัติตัวมากที่สุดคือ “ท่านปรึกษาเรื่องยากับเภสัชกร เมื่อท่านได้รับการจ่ายยาที่ท่านไม่เคยได้รับ” (ค่าเฉลี่ย = 4.13 ± 0.91) เป็นต้น (ตารางที่ 6) และเมื่อพิจารณาเปรียบเทียบคะแนนเฉลี่ยทั้ง 3 ด้านของการปฏิบัติตัวในการใช้ยารักษาตนเอง พบว่า กลุ่มตัวอย่างนิสิตสาขาวิทยาศาสตร์สุขภาพมีคะแนนการปฏิบัติตัวในการใช้ยารักษาตนเองอย่างสมเหตุผลมากกว่านิสิตที่ไม่ใช่วิทยาศาสตร์สุขภาพ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 โดยการปฏิบัติตัวในการใช้ยารักษาตนเองในด้านอื่นๆ มีคะแนนเฉลี่ยในการใช้ยารักษาตนเองไม่แตกต่างกัน (ตารางที่ 5)

ตารางที่ 4 คะแนนความรู้เกี่ยวกับการใช้ยารักษาตนเองของนิสิตชั้นปีที่ 1 มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

ข้อคำถาม †	ความถูกต้อง	จำนวนของผู้ที่ตอบถูก (ร้อยละ)		
		สาขาวิทยาศาสตร์สุขภาพ	สาขาที่ไม่ใช่วิทยาศาสตร์สุขภาพ	รวมทั้งหมด
		(n=374)	(n=788)	(n=1,166)
1. การที่แพทย์สั่งจ่ายยาลดกรดร่วมกับยาประเภทอื่นๆ จะช่วยลดอาการแสบร้อนในช่องท้องได้	ผิด	55 (14.7)	98 (12.4)	153 (13.2)
2. การเก็บรักษายารูปแบบขี้ผึ้ง หรือเจลในตู้เย็นจะช่วยยืดวันหมดอายุของยาได้	ผิด	105 (28.1)	98 (12.4)	260 (22.4)
3. การเก็บรักษายารูปแบบน้ำเชื่อมในตู้เย็นจะช่วยยืดวันหมดอายุของยาได้	ผิด	128 (34.2)	155 (19.7)	334 (28.7)
4. เมื่อเปิดใช้ยาหยอดตาแล้วใช้ไม่หมดสามารถเก็บไว้ใช้ครั้งต่อไปได้จนกว่าจะถึงวันหมดอายุ	ผิด	135 (36.1)	206 (26.1)	344 (29.6)
5. ยาแถมสลิฟที่ผสมยาปฏิชีวนะ(หรือที่เข้าใจว่าเป็นยามาเชื้อหรือยาแก้อักเสบ) สามารถใช้ในการรักษาสิวได้ทุกชนิด	ผิด	211 (56.4)	209 (26.5)	575 (49.5)

ข้อคำถาม †	ความถูกต้อง	จำนวนของผู้ที่ตอบถูก (ร้อยละ)		
		สาขา วิทยาศาสตร์ สุขภาพ (n=374)	สาขาที่ไม่ใช่ วิทยาศาสตร์ สุขภาพ (n=788)	รวมทั้งหมด (n=1,166)
6. การรับประทานยาปฏิชีวนะ (ที่เข้าใจว่าเป็นยาฆ่าเชื้อหรือยาแก้อักเสบ) ควรรับประทานติดต่อกันอย่างน้อย 5 วัน	ถูก	216 (57.8)	364 (46.2)	612 (52.7)
7. ผงเกลือแร่มีข้อบ่งใช้รักษาอาการปวดท้อง	ผิด	266 (71.1)	396 (50.3)	680 (58.5)
8. พาราเซตามอลช่วยบรรเทาอาการหวัด	ผิด	254 (67.9)	414 (52.5)	684 (58.9)
9. การรับประทานยาลดกรดชนิดเม็ดควรเคี้ยวก่อนกลืนเพื่อให้ยาออกฤทธิ์ได้ดี	ถูก	260 (69.5)	430 (54.6)	715 (61.5)
10. วิตามินเป็นผลิตภัณฑ์เสริมอาหาร ดังนั้นการรับประทานวิตามินมากๆ จะเป็นอันตรายต่อสุขภาพ	ผิด	278 (74.3)	455 (57.7)	721 (62.0)
11. การรับประทานยาก่อนอาหารหมายถึงการรับประทานยาก่อนรับประทานอาหาร 30-60 นาที	ถูก	249 (66.6)	443 (56.2)	776 (66.8)
12. การกินยาหลังอาหารที่ถูกต้อง คือ การรับประทานยาหลังอาหาร 15-30 นาที	ถูก	281 (75.1)	527 (67.0)	865 (74.4)
13. ยาแก้แพ้บางชนิด เช่น คลอเฟนิรามีน อาจทำให้่วงซึมได้	ถูก	306 (81.8)	584 (74.1)	890 (76.6)
14. คาลาไมน์โลชั่นเป็นยาทาภายนอกใช้รักษาบาดแผลเปิดบริเวณผิวหนัง	ผิด	311 (83.2)	584 (74.1)	905 (77.9)
15. ยาระบายมีสรรพคุณในการลดน้ำหนัก	ผิด	303 (81.0)	594 (75.5)	931 (80.1)
16. การรับประทานยาพาราเซตามอลมากเกินไปจะเป็นพิษต่อตับ	ถูก	350 (93.6)	628 (79.7)	964 (83.0)
17. วิธีการรับประทานยาเมื่อลืมรับประทานคือการเพิ่มขนาดยาเป็นสองเท่าในมื้อถัดไป	ผิด	331 (88.5)	614 (77.9)	994 (85.5)
18. Used before 10 October 2012 หมายถึง การใช้นี้ควรใช้ก่อนวันที่ 10 เดือนตุลาคม พ.ศ. 2555	ถูก	340 (90.9)	663 (84.1)	1,011 (87.0)
19. เครื่องดื่มที่ไม่ควรรับประทานร่วมกับยา ได้แก่ นม ชา หรือกาแฟ	ถูก	346 (92.5)	671 (85.2)	1,068 (91.9)
20. เมื่อท่านเกิดอาการแพ้ยา ท่านต้องหยุดรับประทานยานั้นทันที	ถูก	359 (96.0)	722 (91.6)	1,084(93.3)

* ช่วงคะแนนมีค่าตั้งแต่ 0-20 คะแนน ผู้ที่ได้คะแนนสูงแสดงว่ามีความรู้มาก

† คำถามให้เลือกตอบ “ถูก” หรือ “ผิด” หรือ “ไม่แน่ใจ”

ตารางที่ 5 การเปรียบเทียบความรู้ด้านยาและการปฏิบัติตัวด้านการใช้ยารักษาตนเองของนิสิตชั้นปีที่ 1 มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ตามสาขาที่นิสิตเรียน

ประเภท	คะแนน (Mean±SD)		p-value
	สาขา วิทยาศาสตร์สุขภาพ (n=374)	สาขาที่ไม่ใช่ วิทยาศาสตร์สุขภาพ (n=788)	
ความรู้ด้านยา	13.62±2.67	12.05±2.82	<0.001*
การปฏิบัติตัวด้านการดูแลตนเองเมื่อเจ็บป่วย	11.55±2.18	11.41±2.14	0.284
การปฏิบัติตัวด้านการใช้ยาอย่างสมเหตุผล	23.59±3.67	22.41±3.98	<0.001*
การปฏิบัติตัวด้านการรับคำปรึกษาจากเภสัชกร	8.31±1.59	8.13±1.72	0.085

* มีระดับนัยสำคัญ $p < 0.05$

ตารางที่ 6 คะแนนเฉลี่ยของการปฏิบัติตัวในการใช้ยารักษาตนเองของนิสิตชั้นปีที่ 1 มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

การปฏิบัติตัวในการใช้ยารักษาตนเอง	คะแนน (Mean±SD)		
	สาขา วิทยาศาสตร์ สุขภาพ (n=374)	สาขาที่ไม่ใช่ วิทยาศาสตร์ สุขภาพ (n=788)	รวมทั้งหมด (1162)
การดูแลตนเองเมื่อเจ็บป่วย			
1. ท่านจะไปหาเภสัชกรที่ร้านยาเพื่อขอรับคำปรึกษาและจ่ายยาเมื่อท่านไม่สบาย เช่น เป็นหวัด	3.48±1.03	3.63±0.92	3.58±0.95
2. ถ้าท่านได้รับใบสั่งยาจากโรงพยาบาล แล้วต้องนำไปซื้อยาที่ร้านยา ท่านจะซื้อยาจากร้านยาที่มีเภสัชกร	4.01±1.05	3.79±1.07	3.86±1.07
3. ท่านเลือกซื้อยาจากร้านยาที่มีเภสัชกรประจำ	4.06±0.89	3.99±0.92	4.01±0.91
คะแนนรวมทั้งหมด(คะแนนรวมสูงสุด=15 คะแนน)	11.55±2.18	11.41±2.14	11.45±2.15
การใช้ยาอย่างสมเหตุผล			
4. ท่านให้ยาที่ได้รับจากสถานพยาบาล แก่ผู้อื่นที่ป่วยเป็นโรคเดียวกับท่าน*	1.98±0.99	2.25±1.10	2.17±1.07
5. ท่านจะลองใช้ยาที่เพื่อนของท่านแนะนำเมื่อท่านไม่สบาย*	2.18±0.99	2.24±1.02	2.22±1.01
6. ท่านจะใช้ยาเก่าที่เคยได้รับจากสถานพยาบาล ถ้ามีอาการป่วยเหมือนเดิม*	3.02±1.11	2.96±1.08	2.98±1.09
7. ท่านจะหยุดรับประทานยาปฏิชีวนะ(ที่เข้าใจว่าเป็นยาฆ่าเชื้อหรือยาแก้อักเสบ) เมื่อมีอาการดีขึ้น*	2.29±1.26	2.82±1.25	2.65±1.28
8. ถ้าท่านมีอาการผิดปกติหลังรับประทานยา ท่านจะดยาทันที	4.48±0.89	4.31±1.0	4.36±0.97

การปฏิบัติตัวในการใช้ยารักษาตนเอง	คะแนน (Mean±SD)		
	สาขา วิทยาศาสตร์ สุขภาพ (n=374)	สาขาที่ไม่ใช่ วิทยาศาสตร์ สุขภาพ (n=788)	รวมทั้งหมด (1162)
9. ท่านจะเพิ่มขนาดของการรับประทานยามากกว่าที่แพทย์สั่งเพื่อให้หายเร็วขึ้น*	1.40±0.82	1.63±1.02	1.55±0.95
คะแนนรวมทั้งหมด(คะแนนรวมสูงสุด=30 คะแนน)	23.59±3.67	22.41±3.98	22.79±3.92
การรับคำปรึกษาด้านการใช้ยาจากเภสัชกร			
10. ท่านจะปรึกษาเภสัชกรเมื่อท่านได้รับการจ่ายยาในรูปแบบพิเศษ เช่น ยาพ่นคอ หรือซีฟิงป้ายตา	4.16±0.85	4.01±0.99	4.06±0.95
11. ท่านปรึกษาเรื่องยากับเภสัชกร เมื่อท่านได้รับการจ่ายยาที่ท่านไม่เคยได้รับ	4.15±0.90	4.12±0.91	4.13±0.91
คะแนนรวมทั้งหมด(คะแนนรวมสูงสุด=10 คะแนน)	8.31±1.59	8.13±1.72	8.18±1.68
*คะแนนรวมทั้งหมด(คะแนนรวมสูงสุด =55)	43.45±5.16	41.94±5.47	42.43±5.41

*ช่วงคะแนนมีค่าสูงสุด 55 คะแนน ผู้ที่ได้คะแนนสูงแสดงว่ามีการปฏิบัติตัวในการใช้ยาที่ดี

*ข้อ 1-3, 8, 10-11 เป็นพฤติกรรมที่ควรปฏิบัติ; ข้อ 4-7,9 เป็นพฤติกรรมที่ไม่ควรปฏิบัติ ซึ่งเป็นข้อความเชิงลบ

คำถามเป็นมาตรวัดแบบประเมินค่า 5 ระดับ ตั้งแต่ 1-ปฏิบัติน้อยที่สุด ไปจนถึง 5-ปฏิบัติมากที่สุด

อภิปราย และสรุปผลการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ศึกษาการปฏิบัติตัวในการใช้ยารักษาตนเองของนิสิตชั้นปีที่ 1 มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ถึงร้อยละ 98 มีประสบการณ์ในการใช้ยารักษาตนเอง ทั้งนี้การที่กลุ่มตัวอย่างมีการปฏิบัติตัวในการใช้ยารักษาตนเองที่สูงเช่นนี้ อาจเนื่องจากการซื้อหรือใช้ยารักษาตนเองสามารถทำได้สะดวก รวดเร็ว และประหยัดกว่าการเข้ารับการรักษาที่โรงพยาบาล นอกจากนี้ยังพบว่าสถานที่หรือแหล่งที่กลุ่มตัวอย่างซื้อหรือได้รับยาที่ใช้รักษาตนเองมากที่สุดคือร้านยาโดยการเรียกชื่อยาเอง อย่างไรก็ตามมีกลุ่มตัวอย่างบางส่วนที่ซื้อหรือได้รับยาที่ใช้รักษาตนเองจากร้านสะดวกซื้อ เช่น ร้าน 7-eleven หรือเป็นยาเก่าหรือยาเหลือใช้ที่นิสิตเคยได้รับจากโรงพยาบาล ดังนั้นการให้ความรู้แก่ประชาชนเกี่ยวกับความรู้ด้านโรคหรือการใช้ยารักษาตนเองจึงสำคัญ เนื่องจากการใช้ยาเก่าที่เคยได้รับนั้นโรคหรืออาการที่เป็นอาจจะไม่ใช่

โรคหรืออาการเดิม และยาเก่าอาจเสื่อมคุณภาพหรือหมดอายุทำให้ไม่ได้ผลในการรักษา นอกจากนี้การใช้ยาที่ไม่ถูกต้องอาจเป็นอันตราย หรือเกิดผลข้างเคียงแก่ร่างกายได้ สำหรับเหตุผลของการใช้ยารักษาตนเองกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ระบุว่าเนื่องจากมีอาการเจ็บป่วยเล็กน้อย รองลงมาคืออาการเจ็บป่วยเหมือนกับอาการที่เป็นในอดีต ซึ่งผลการศึกษาที่สอดคล้องบางส่วนกับงานวิจัยในต่างประเทศ (Suleman *et al.*, 2009; James *et al.*, 2006) ที่พบว่าเหตุผลของการใช้ยารักษาตนเองส่วนใหญ่เป็นเพราะมีอาการเจ็บป่วยเล็กน้อย รองลงมาคือประหยัดเวลา ในการศึกษาพบว่าโรคหรืออาการที่กลุ่มตัวอย่างใช้ยารักษาตนเองมากที่สุด 3 อันดับแรก ได้แก่ ปวดศีรษะ เป็นไข้ เป็นหวัด ตามลำดับ ซึ่งผลการศึกษาที่สอดคล้องกับงานวิจัยอื่นๆที่ทำการศึกษาในต่างประเทศ (Sawalha, 2008; James *et al.*, 2006; Suleman *et al.*, 2009) ที่พบว่าโรคหรืออาการที่กลุ่มตัวอย่างเป็นมากที่สุด ได้แก่ ปวดหัว เจ็บคอ เป็นไข้

และปวดประจำเดือนซึ่งปัญหาที่เกิดจากการใช้ยารักษาตนเองในโรคหรืออาการที่พบบ่อยดังกล่าว ได้แก่ ยาพาราเซตามอล ซึ่งเป็นยาที่ประชาชนมักใช้รักษาอาการปวดศีรษะด้วยตนเอง (James *et al.*, 2006) ซึ่งถ้าใช้ไม่ถูกต้องอาจมีผลต่อดัชนี

ผลการศึกษาความรู้เกี่ยวกับการใช้ยารักษาตนเองของนิสิตชั้นปีที่ 1 พบว่ากลุ่มตัวอย่างมีความรู้เกี่ยวกับการใช้ยารักษาตนเองอยู่ในระดับปานกลาง นั่นคือจากคะแนนเต็ม 20 คะแนน กลุ่มตัวอย่างได้คะแนนเฉลี่ย 12.55 ± 2.86 โดยคะแนนความรู้ของกลุ่มตัวอย่างสาขาวิทยาศาสตร์สุขภาพมีค่าเฉลี่ยสูงกว่าคะแนนความรู้ของกลุ่มตัวอย่างสาขาอื่นๆ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p < 0.05$) ทั้งนี้อาจเป็นเพราะเนื้อหาวิชาที่เรียนมาตั้งแต่ชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายจนถึงระดับปริญญาตรีมีความสอดคล้องและเกี่ยวเนื่องกับเนื้อหาความรู้พื้นฐานเรื่องโรคหรือการใช้ยามากกว่าเนื้อหาวิชาที่นักศึกษาคนอื่นๆ ศึกษา อีกประการหนึ่งอาจเป็นเพราะนิสิตที่เรียนสาขาวิทยาศาสตร์สุขภาพมีความชอบและเข้าใจวิชาที่เกี่ยวข้องกับโรคหรือการใช้ยามากกว่านิสิตที่เรียนในสาขาอื่นๆ เช่น สาขาสังคมศาสตร์ ผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับผลการวิจัยในประเทศไต้หวันที่ศึกษาเรื่องความรู้และการปฏิบัติตัวของนิสิตปริญญาตรี (Hsiao *et al.*, 2006) พบว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีความรู้เกี่ยวกับการใช้ยาอยู่ในระดับไม่น่าพึงพอใจคือมีคะแนนเฉลี่ย 6.55 ± 2.25 จากคะแนนเต็ม 10 คะแนน และสอดคล้องกับผลการวิจัยในประเทศไทยของ Suwan (2006) ซึ่งทำการศึกษาความรู้ด้านยาของนักศึกษาระดับปริญญาตรีมหาวิทยาลัยรามคำแหง พบว่านักศึกษาส่วนใหญ่มีความรู้เกี่ยวกับการใช้ยาในระดับปานกลาง นอกจากนี้ผลการวิจัยยังมีความสอดคล้องบางส่วนกับผลการวิจัยในประเทศบาร์เรน ซึ่งศึกษาเรื่องการประเมินความรู้ทัศนคติ และการปฏิบัติตัวเกี่ยวกับการใช้ยารักษาตนเองของนิสิตชั้นปีที่ 1 (James *et al.*, 2006) พบว่าความรู้ด้านการใช้ยารักษาตนเองเหมาะสมของกลุ่มตัวอย่างมีคะแนนเฉลี่ยโดยรวมอยู่ในระดับต่ำ แต่เมื่อพิจารณาในรายประเด็น พบว่า นิสิตมีความรู้

เพียงพอในด้านประโยชน์และความเสี่ยงของการใช้ยารักษาตนเอง ซึ่งประโยชน์ของการใช้ยารักษาตนเอง เช่น ประหยัดเวลาและค่าใช้จ่าย ความสะดวกสบาย และการรักษาโรคหรืออาการบางอย่างได้อย่างรวดเร็ว เมื่อพิจารณาจำนวนและร้อยละของผู้ที่ตอบคำถามได้ถูกต้องเกี่ยวกับการใช้ยารักษาตนเองในแต่ละข้อ จะเห็นว่าข้อที่มีร้อยละของผู้ตอบถูกน้อยที่สุด ได้แก่ “การที่แพทย์สั่งจ่ายยาลดกรดร่วมกับยาประเภทอื่นๆ จะช่วยลดอาการแสบร้อนในท้องได้” ซึ่งผลการศึกษานี้สอดคล้องกับผลการวิจัยของ Hsiao *et al.* (2006) ที่การสำรวจจากนิสิตระดับปริญญาตรีในประเทศไต้หวัน ที่พบว่า ความรู้เกี่ยวกับการใช้ยาลดกรด (antacids) ของนิสิตยังอยู่ในระดับต่ำ การที่กลุ่มตัวอย่างมีความเข้าใจผิดในเรื่องนี้อาจเนื่องมาจากยาลดกรดใช้เพื่อบรรเทาอาการแสบท้องกลางอก กลุ่มตัวอย่างอาจเข้าใจว่าเมื่อรับประทานร่วมกับยาประเภทอื่นๆ ก็น่าที่จะลดอาการแสบร้อนในท้องได้เช่นกัน ทั้งที่ความเป็นจริงการจ่ายยาลดกรดร่วมกับยาประเภทอื่นๆ อาจมีผลเสีย เนื่องจากยาลดกรดอาจมีปฏิกิริยากับยาบางชนิด เช่น ธาตุเหล็ก ยาเตตราซัยคลิน ซึ่งจะมีผลต่อการดูดซึมยาอาจทำให้ผลการรักษาของยานั้นๆ ลดลง ในประเทศไทยยาลดกรดจัดอยู่ในประเภทยาสามัญประจำบ้านซึ่งสามารถหาซื้อได้ทั่วไป หากประชาชนไม่มีความรู้ที่ถูกต้อง เช่น รับประทานยาลดกรดร่วมกับยาเตตราซัยคลินซึ่งอาจมีผลทำให้ผลการรักษาของยาเตตราซัยคลินลดลง ดังนั้นการให้ความรู้ในการใช้ยาลดกรดแก่ประชาชนทั่วไปจึงเป็นสิ่งที่ควรทำเพื่อลดการใช้ยาที่ไม่ถูกต้องต่อไป นอกจากนี้กลุ่มตัวอย่างยังมีความเข้าใจผิดเกี่ยวกับวิธีการเก็บรักษายา ได้แก่ “การเก็บรักษายาแบบซีฟิ่ง หรือเจลในตู้เย็นจะช่วยยืดวันหมดอายุของยาได้” และ “การเก็บรักษายาแบบน้ำเชื่อมในตู้เย็นจะช่วยยืดวันหมดอายุของยาได้” ซึ่งในความเป็นจริงแล้วเพียงแค่เก็บยาในอุณหภูมิปกติ ไม่ให้ยาได้รับความร้อนหรือแสงสว่างมากเกินไปก็เพียงพอแล้ว อนึ่ง เป็นที่น่าสังเกตว่าคำถามที่ถามว่า “ยาแก้ปวดที่ผสมยาปฏิชีวนะสามารถใช้ในการรักษาสิวได้ทุกชนิด”

และ"การรับประทานยาปฏิชีวนะควรรับประทานติดต่อกันอย่างน้อย 5 วัน" มีผู้ตอบถูกเพียงร้อยละ 50 เท่านั้น ซึ่งคะแนนความรู้ในข้อนี้สอดคล้องกับคำถามเกี่ยวกับการปฏิบัติตัวในการใช้ยาของกลุ่มตัวอย่างซึ่งถามว่า "ท่านจะหยุดรับประทานยาปฏิชีวนะเมื่อมีอาการดีขึ้น" (2.65 ± 1.28) ซึ่งแสดงว่าการปฏิบัติตัวในข้อนี้อยู่ในระดับปานกลาง ซึ่งการรับประทานยาปฏิชีวนะควรรับประทานติดต่อกันอย่างน้อย 5 วัน เนื่องจากการรับประทานยาไม่ครบขนาดการรักษาอาจเป็นผลให้ผู้ป่วยดื้อยา และทำให้การให้การรักษาอยากขึ้น ซึ่งข้อค้นพบนี้สอดคล้องกับงานวิจัยในประเทศไทยของ Sirirassamee (1997) เรื่องพฤติกรรมสุขภาพในเรื่องการใช้ยาปฏิชีวนะของประชาชนในจังหวัดนครปฐม ซึ่งพบว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีความรู้เกี่ยวกับยาปฏิชีวนะในระดับปานกลางหรือต่ำ และมีพฤติกรรมในการใช้ยาปฏิชีวนะที่ถูกต้องอยู่ในระดับปานกลางหรือต่ำ โดยมีพฤติกรรมในการใช้ยาปฏิชีวนะที่ไม่ถูกต้องในเรื่องการใช้ยาปฏิชีวนะโดยไม่มีข้อบ่งชี้ที่จำเป็น คือยาปฏิชีวนะโดยเอายาเก่าไปเทียบ และการรับประทานยาปฏิชีวนะไม่ครบขนาดเป็นต้น ดังนั้นในการศึกษานี้แสดงว่าการให้การศึกษาหรืออบรมในเรื่องการใช้ยารักษาตนเองเป็นสิ่งที่จำเป็นเพื่อให้ กลุ่มตัวอย่างสามารถใช้ยารักษาตนเองในโรคหรืออาการพื้นฐานได้อย่างถูกต้องต่อไป

จากผลการศึกษาการปฏิบัติตัวในการใช้ยารักษาตนเองของนิสิตชั้นปีที่ 1 พบว่ากลุ่มตัวอย่างมีการปฏิบัติตัวในการใช้ยารักษาตนเองอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาการปฏิบัติตัวรายด้านพบว่ากลุ่มวิทยาศาสตร์สุขภาพมีการปฏิบัติตัวด้านการใช้ยาอย่างสมเหตุผลดีกว่ากลุ่มที่ไม่ใช่วิทยาศาสตร์สุขภาพ ในขณะที่การปฏิบัติตัวด้านอื่นๆ ได้แก่ การปฏิบัติตัวในการดูแลตนเองเมื่อเจ็บป่วยและการปฏิบัติตัวด้านการรับคำปรึกษาการใช้ยาจากเภสัชกรไม่แตกต่างกัน ทั้งนี้ อาจเนื่องจากกลุ่มวิทยาศาสตร์สุขภาพมีความรู้เกี่ยวกับยาที่ดีกว่า จึงนำไปสู่การปฏิบัติตัวในการใช้ยาอย่างสมเหตุผลที่ดีกว่า อย่างไรก็ตามในบางการศึกษา ได้แก่ การสำรวจการใช้ยารักษาตนเองของนิสิตชั้นปีที่ 1 ใน

ประเทศบาร์เรน พบว่า ถึงแม้ว่านิสิตที่เรียนในสาขาวิทยาศาสตร์สุขภาพจะมีความรู้ด้านยาและโรคดีกว่านิสิตสาขาอื่นๆ ทำให้นิสิตสาขาวิทยาศาสตร์สุขภาพมีความมั่นใจในการใช้ยารักษาตนเอง แต่นิสิตอาจมีข้อมูลที่ผิดหรือไม่เพียงพอซึ่งอาจทำให้เกิดการใช้ยาที่ไม่เหมาะสมและอาจทำให้ผู้ใช้ยาได้รับอันตรายจากการใช้ยาได้ (James *et al.*, 2006) เมื่อพิจารณาจำนวนและร้อยละของของกลุ่มตัวอย่างที่ปฏิบัติตัวในด้านการใช้ยาอย่างสมเหตุผลที่ปฏิบัติมากที่สุดคือ"ถ้าท่านมีอาการผิดปกติหลังรับประทานยา ท่านจะดยาทันทีหรือไม่" "ท่านจะใช้ยาเก่าที่เคยได้รับจากสถานพยาบาล ถ้ามีอาการป่วยเหมือนเดิม" "ท่านจะหยุดรับประทานยาปฏิชีวนะเมื่อมีอาการดีขึ้น" ซึ่งจากการศึกษาของ Hughes *et al* (2001) ได้แนะนำว่า การใช้ยารักษาตนเองของประชาชนอาจนำไปสู่การใช้ยารักษาตนเองตามใบสั่งยาของแพทย์ที่ได้รับจากโรงพยาบาลหรือคลินิก นั่นคือ ประชาชนมีแนวโน้มที่จะใช้ยาเดิมที่ได้รับจากโรงพยาบาลในการรักษาโรคหรืออาการด้วยตนเองซึ่งอาจทำให้เกิดการใช้ยาอย่างไม่เหมาะสมได้ เนื่องจากโรคบางชนิดมีอาการบางอย่างคล้ายๆ กัน ซึ่งการรับประทานยาด้วยตนเองผู้ป่วยอาจเลือกยาที่ใช้กับตนเองผิดเป็นเหตุให้โรคหรืออาการบางอย่างมีมากขึ้นหรือเสี่ยงกับการได้รับยาเกินจำเป็น รวมทั้งการสูญเสียค่าใช้จ่ายด้านยาที่ไม่จำเป็นอีกด้วย อย่างไรก็ตามพบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เห็นว่า "ควรปรึกษาการใช้ยาจากเภสัชกรเมื่อท่านไม่สบายและต้องใช้ยา" รองลงมาคือ"การปรึกษาเภสัชกรเมื่อท่านไม่แน่ใจวิธีการใช้ยารูปแบบพิเศษเป็นเรื่องที่ควรปฏิบัติ" แสดงว่ากลุ่มตัวอย่างมีความเข้าใจเภสัชกร และเห็นว่าเภสัชกรเป็นแหล่งข้อมูลทางยาที่ดี ซึ่งผลการศึกษานี้สอดคล้องกับผลการศึกษาบางส่วนในต่างประเทศ (Hsiao *et al.*, 2006) ซึ่งพบว่า กลุ่มตัวอย่างมีความเชื่อมั่นในตัวเภสัชกร และเภสัชกรเป็นผู้ให้ข้อมูลทางยาที่ดีจากผลการศึกษาสะท้อนให้เห็นว่าเภสัชกรเป็นบุคลากรทางการแพทย์ที่มีบทบาทสำคัญเมื่อประชาชนมีอาการเจ็บป่วยเล็กน้อย และเป็นผู้ให้คำปรึกษาวิธีการใช้ยาที่ดี ดังนั้นเภสัชกรควรมีการแสวงหาความรู้ให้กับตนเองอยู่

เสมอ และเป็นผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญในเรื่องการใช้ยารักษาตนเอง ควรชี้ให้ประชาชนเห็นทั้งข้อดีและโทษของการใช้ยา รวมทั้งการปฏิบัติตัวเมื่อเจ็บป่วย

ข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษานี้ คือการพัฒนาหลักสูตรหรือจัดอบรมในเรื่องการใช้ยารักษาตนเอง เพื่อเพิ่มพูนความรู้ ความเข้าใจให้แก่นิสิตในเรื่องโรคหรืออาการ รวมทั้งความรู้พื้นฐานด้านการใช้ยา เพื่อให้ นิสิตสามารถปฏิบัติตัวในการใช้ยารักษาตนเองที่ถูกต้องมากขึ้น รวมทั้งการสร้างความตระหนักถึงโทษของการใช้ยาผิด การใช้ยาเกินความจำเป็น หรือการใช้ยาอย่างไม่สมเหตุผล สำหรับผู้กำหนดนโยบายควรมีการสร้างกระบวนการที่เป็นมาตรฐานในการให้คำแนะนำในการใช้ยาที่ผู้ป่วยสามารถเลือกใช้เองได้อย่างปลอดภัย และควรให้การศึกษาด้านการใช้ยาแก่ประชาชน เพื่อให้เกิดการใช้ยาได้อย่างถูกต้องปลอดภัย

ข้อเสนอแนะ

การศึกษานี้แสดงให้เห็นว่านิสิตชั้นปีที่ 1 มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มีการปฏิบัติตัวในการใช้ยารักษาตนเองในระดับยังไม่น่าพึงพอใจ และนิสิตยังขาดความรู้เกี่ยวกับการใช้ยารักษาตนเองที่ถูกต้อง ดังนั้นมหาวิทยาลัยควรหาแนวทางหรือกลยุทธ์ที่เหมาะสมในการเพิ่มพูนความรู้ในการใช้ยารักษาตนเองเพื่อให้ นิสิตสามารถใช้ยารักษาตนเองได้อย่างเหมาะสมและปลอดภัย เช่น อาจมีการจัดรายวิชาหรือกิจกรรมเสริมหลักสูตรเกี่ยวกับความรู้ด้านการใช้ยารักษาตนเอง รวมทั้งการสร้างความตระหนักและชี้ให้เห็นความสำคัญของการใช้ยารักษาตนเอง เพื่อเป็นการป้องกันการปฏิบัติตัวในการใช้ยารักษาตนเองที่ไม่เหมาะสม สำหรับการศึกษาในอนาคตอาจทำการศึกษาถึงปัจจัยที่ส่งผลต่อความรู้ และการปฏิบัติตัวการใช้ยารักษาตนเองของนิสิตมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ รวมทั้งการหารูปแบบที่ดีในการให้ความรู้ด้านการใช้ยารักษาตนเอง เพื่อให้ นิสิตสามารถเลือกใช้ยารักษาตนเองได้อย่างถูกต้องและปลอดภัย

กิจกรรมประกาศ

ขอขอบคุณคณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ที่ได้ให้ทุนอุดหนุนการวิจัยจากเงินรายได้คณะเภสัชศาสตร์ประจำปีงบประมาณ 2554 จนทำให้การศึกษานี้สำเร็จได้ด้วยดี

References

- Hsiao F, Lee J, Huang W, Chen S, Chen H. Survey of medication knowledge and behaviors among college students in Taiwan. *Am J Pharm Educ* 2006; 70(2): 1-7.
- Hughes CM, McElnay JC, Fleming GF. Benefits and risks of self-medication. *Drug Saf* 2001; 24:1027-1038.
- Isacson D, Bingefors K. Attitudes towards drugs – a survey in the general population. *Pharm World Sci* 2002; 24(3):104-10.
- James H. et.al. Evaluation of knowledge attitude and practice of self-medication among First-Year medical students. *Med Princ Pract* 2006; 15: 270-275.
- Keeratipaiboon C., Santiyanon N., Study of Knowledge and understand of laxative use from customers in Osothsala drug store. *Thai Pharm Health Sci J* 2008; 3(1):30-36.
- Kessomboon N. et al, Research and Systems Development for National Drug Account[Online]. 2012 June[cited 2013 Jan 19]. Available from: <http://ihppthaigov.net/publication/at-tachresearch/300/chapter1.pdf>
- Sawalha AF. A descriptive study of self-medication practices among Palestinian medical and nonmedical university students. *Res Social Adm Pharm* 2008; 4:164-72.
- Sirirassame B. Antibiotics use behavior of people in Nakornpathom Province. Nakornpathom:

- Institute for population and social research,
Mahidol University Press; 1997. Contract
No.:207. Sponsored by the Institute for
population and social research.
- Suleman S, Ketsela A, Mekonnen Z. Assessment
of self-medication practice in Assendabo
town, Jimma zone, southwestern Ethiopia.
Res Social Adm Pharm 2009; 5: 76-81.
- Suwan T. Self-medication Behavior of students at
Ramkhamhaeng University. Master Thesis
Degree Master of Education Program in
Health Education, Faculty of Education,
Ramkhamhaeng University; 2006
- Tantian P. Self-medication behavior of Thai people.
J Hematol Transfus Med [serial online]
2009 Oct-Dec [cited 2013 Jan 19];19(4):[8
screens]. Available from: [http://tci-thaijo.
org/index.php/JHematolTransfusMed/arti-
cle/view/4425/3865](http://tci-thaijo.org/index.php/JHematolTransfusMed/article/view/4425/3865)